

Miloš Ivanović, *“Добри људи” у српској средњовековној држави* [*“Dobri ljudi” u srpskoj srednjovjekovnoj državi*], Studije, knj. 7, Istorijski institut, Beograd 2017., 163 str.

Ove godine izašla je nedavno iz tiska prva knjiga mlađeg srpskog povjesničara Miloša Ivanovića, inače specijaliziranog za povijest srednjovjekovnog plemstva, društvenih elita te pravne i društvene povijesti općenito. Djelo, kako sam naslov govori, obrađuje pitanje “dobrih ljudi” u srednjovjekovnoj Srbiji. Strukturalno se dijeli na nekoliko poglavlja, uvodno poglavlje uvodi u samu temu, dva središnja poglavlja razmatraju ulogu “dobrih ljudi” i iz kojih su društvenih skupina oni potjecali, četvrto naglašava da je fenomen “dobrih ljudi” prisutan na tome području i nakon razdoblja srednjeg vijeka, te zaključak kojim sumira navedene podatke. Što se tiče znanstvenog aparata, djelo je opremljeno bibliografskim popisom i indeksom.

Prvo poglavlje nosi naslov *Uvod* (9-14), a u njemu autor objašnjava da je razmotrio pitanje “dobrih ljudi” na temelju normativnih spisa, odnosno zakona te diplomatske građe koju je suprotstavio pravnoj teoriji. Vremensko razdoblje koje razmatra, te u kojem su se ti termini najviše koristili je 14. i 15. stoljeće, ali je istraživanje protegao i dalje kako bi ilustrirao da je to fenomen koji je duljeg trajanja. Potrebno je naglasiti da su pravni izvori koje je uzeo u razmatranje Novobrdski zakonik despota Stefana Lazarevića iz 1412., Dušanov zbornik, Sintagma Matije Vlastova i Justinijanov zakon, dok je iz diplomatske građe naglasak bio prvenstveno na ispravama, objavljenim i neobjavljenim. Terminološki objašnjava da “dobri ljudi” imaju i svoje istoiznačnice u izvorima poput *starinici*, *porotnici*, *svjedoci* i *arbitri*.

Središnji dio djela dijeli se na dva poglavlja. Prvo od njih nosi naslov *Uloga “dobrih ljudi”* (15-92) u kojem autor započinje kronološko razmatranje termina koji se prvi put spominje u ispravi cara Stefana Dušana samostanu Hilandaru 1355. godine kada su ti “dobri ljudi” trebali ukazati na prave međe nekih posjeda, a moguće je da su bili istovjetni sa “starinicima”, kao i ispravi Stefana Dečanskog iz 1327. godine. Potrebno je naglasiti da broj oko kojeg se uvijek vrte je ili 12 ili 24, kako u kojem slučaju. Oni nisu bili samo svjedoci, već, kako autor naglašava, “imali su ulogu i svojevršnih sudskih vještaka”. Sredinom 14. stoljeća “dobri ljudi” se spominju na dva mjesta u Dušanovom zborniku, a potom Novobrdski zakonik despota Stefana Lazarevića daje širi pogled na temu jer su u njemu oni bili ti koji su taj zakonik trebali ili sastaviti ili potvrditi (o načinu funkcioniranja Novog Brda i iskorištavanja ruda ondje). To je ujedno i pitanje koje je bilo prisutno već neko vrijeme u srpskoj historiografiji. No, bilo kako bilo, “dobri ljudi” se spominju u oba dijela Novobrdskog zakonika, prvi se dio bazira na pitanje iskopavanja ruda, a drugo je nekakvo gradsko pravo. Ono što je zanimljivo da se spominju i u turskom prijepisu zakonika, no tamo ne kao “dobri ljudi”, već kao “ljudi od povjerenja”. Priređivači tog rukopisa naglašavaju kako je bila riječ o ekspertnoj poroti koja se javlja svugdje na području Središnje i istočne Europe, a termin bi tamo za njih bio jurati. Ivanović naglašava da bi to moglo biti povezano i sa Sasima i Dubrovčanima koji su bili brojni na tome području. Potom autor počinje i kronološko razmatranje, odnosno vraća se sve do Rima gdje pronalazi porijeklo ustanove, pa ranosrednjovjekovnih država i prava te zaključuje da je bila riječ o *ad hoc* imenovanim ljudima koji su imali neko pravno iskustvo. Komparira i spominjanje termina i na području Ugarske – *probi viri* ili *boni homines* te varijante toga. Institucija je poznata i u Bizantu, Dubrovniku, na području Kotora, Budve i Herceg-Novog. Veću paralelu povlači s Bosnom, tim više što je to relativno dobro analizirano u historiografiji te ti ljudi se spominju pod terminom “dobri Bošnjani”. Ipak, situacija je bila ponešto drugačija nego na području srednjovjekovne Srbije.

Sljedeće poglavlje obrađuje pitanje iz kojeg su društvenog sloja potjecali ti “dobri ljudi” (93-124). Autor već na početku objašnjava da je vrlo teško odgonetnuti društveni sloj tih pojedinaca koji se i ovako rijetko poimence spominju u izvorima. Potrebno je razlikovati dvije kategorije – ovi koji se spominju za područja izvan gradova te oni za gradska područja. U prvu kategoriju tako mogu ulaziti raznoliki pojedinci, ono što je sigurno je da oni sigurno nisu bili vlastela, bili su nekakvo podložno stanovništvo, ali morali su biti stručni kako bi obavljali razne pravne poslove. Gradski “dobri ljudi” koji se spominju u Novobrdskom zakoniku moguće da su bili neki sitni trgovci, no moguće je da su bili sloj gradske vlastele u formiranju, odnosno jednostavno ugledni ljudi. Autor smatra da su oni u gradovima heterogenija skupina nego što su to bili oni na selu, uz naglasak da je riječ o vršenju javne funkcije, što su zasigurno radili pripadnici bogatijeg i utjecajnijeg sloja.

Prije samog zaključka autor ukratko razmatra i pitanje kontinuiteta funkcije “dobrih ljudi” (125-136) kako bi naglasio da su tijekom osmanskog razdoblja preživjeli razni običaji i funkcije. Sam termin se ne spominje, ali djelovanje da, primjerice i u turskoj verziji Novobrdskog zakonika. Osim toga, slični načini funkcioniranja nekih specifičnih pitanja tako se mogu povezati upravo uz tu službu. Naglašava i djelovanja svjedoka i pojedinaca koji su vršili reambulacije.

Na kraju, djelo završava zaključkom (137-142). Autor naglašava kako je za razmatranje ovakve teme bilo potrebno konzultirati raznovrsne izvore, tim više jer je riječ o kompleksnoj pojavi dugog trajanja. Pokazao je da je riječ o pojedincima koji su dostojni povjerenja i koji istovremeno posjeduju određena znanja i vještine za stvari za koje su angažirani. Društveni je sloj bilo izrazito teško utvrditi, ima ih od svećenika do zavisnih seljaka, ali u gradovima je ipak bila riječ o utjecajnijim pojedincima. Nakon srednjeg vijeka na teritoriju pod osmanskom i mletačkom vlašću vidimo da su takve funkcije i dalje djelovale, s time da se razlikuje funkcija: tako su u mletačkom sustavu “dobri ljudi” pomirbena instanca (što se lijepo vidi na primjeru Herceg-Novog).

Na kraju, potrebno je naglasiti nekoliko zanimljivih činjenica. Prvo i osnovno, riječ je o prvom djelu mlađeg povjesničara na čemu mu treba čestitati, tim više jer nije riječ o tekstu koji je bio dio njegove doktorske radnje. Druga je stvar da sličnih institucija ima i na hrvatskom povijesnom prostoru, koju je temu već djelomično započeo jer je donio podatke za dubrovački slučaj, zbog prisutnosti velikog broja sitnih dubrovačkih trgovaca na području Novog Brda. Osim toga, trebali bismo imati na umu da bi neke probleme historiografija trebala sagledavati nešto šire, upravo kako je autor i učinio, na cijelom području Srednje i Istočne Europe, tako da se lakše mogu raspoznati razlike, ali i sličnosti. Na kraju, u tom me pravcu potiče i činjenica da mi je autor knjigu poklonio na grčkom otoku Kreti, području mletačke Kandije, u mnogo čemu mjestu s jakim paralelama s područjima uzduž cijele obale Jadrana, kao poticaj istraživanju tih pitanja na širem geografskom području i kao lijepi suvenir donesen s ljetovanja.

Suzana Miljan